

ХАЛЬМГ ҮНН

Советск Союзин Коммунистическ партин Хальмг танггчин, Элст балгсна комитетсин болн Хальмг АССР-н Деед Советин газет.

№ 234 (3218) |

1958 дж. ноябрьч 23

Уннь 20 деншиг

Өмн бaaх долан джилин гол төрнө — коммунизмн хаалгъар оln-амтнэ эдл-ахун делгрлтиг хурддуллгъна төр, социализм капитализмла ни экономическ дөрлдэнд цагиг икәр шүүдг болгългъна төр.

(КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүдэс).

Коммунизм үр уралан, партъ маниг залдж йовна

Долан джилин зурад партин темдглсиг мана республикин күч-көлсчир байрар төсдж, зүркни ханлт өргджәнә

Коммунизмн тосхлтин сонр хаалгъ

Мана социалистическ Төрснә оln-амтн эн өдрмүдт агъу ик политическ болн күч-көлснн өргмджтә бaa-цхәнә. Оln сай улсин седклухан — ирх джилин январь сард болх Коммунистическ партин XXI-ч хургин туск тоолврар дүүрнө. Тер хург, мана оln-амтиг коммунизм тосхлгъна айта гидг, агъу ик программар агехми.

Ноябрин 12-т болси КПСС-н ЦК-н Пленум, партин XXI-ч хург деер, «1965—1966 джилмүдт СССР-н оln-амтнә эдл-ахун делгрлтин контрольн тоогин» тускар кех үр Н. С. Хрущевин докладин тезисмүдиг халәдж, таасдж батлв. Тезисмүд барт барлгдв. Ода оln-амти тер тезисмүдәр күүндвр кедж йовцхана.

Советск оln-амтн, Коммунистическ партин гардврт, авртә ик хуврлт кегдәд, күчтә гидг диилврмүд күцәд, ода мана орн-нутг эврәнн делгрлтин эрки чинртә шин девснэгүр — коммунистическ обществиг өргәр тосхлгънур ордж чадх аргъта болсиг КПСС-н ноябрьск Пленумин шиндврмүд герчлдж, үзүлджәнә.

КПСС-н XX-ч хургин тууджлгч шиндврмүд күцәд, мана орн-нутгин оln-амтн промышленностин, селәнә эдл-ахун, наукин болн культурин делгрлтиг, оln-амтнә бaaдл-джиргъл ясруллгънд туургси ик диилврмүд күцв. Ода Советск государствин орджах цагин гол төрнө — коммунизмн материалн-техническ улпг цуг халхарн делддж, мана орн-нутгин экономическ болн харелтин күчиг улм батлдж советск улсин бaaдл-джиргългиг цуг халхарн элвгәр хангьгалгн болхми.

Капиталистическ орн-нутгудла ни экономическ дөрлдэнд, социалистическ орн-нутгин күчиг илднө үзүлдж, амн болгъна тоод продукц гаргългъар амтин ик делгрлтә капиталистическ орн-нутгудиг күцд, давх төр хагълхд иргч долан джил негиг йилгьгч цаг болхми.

Ирх долан джилин эргцд промышленностин гаргълх продукцин кемдән 80 процент күрч өсхми. Цб гаргългн 39 сай тонн бaaснәсн 65—70 сай тонн күрч, болд хаальгън—55-с 86—91 сай тонн күрч өсхми. Химическ промышленностин продукц хойр холван шаху, нефть—хойр холванас үлү, газ гаргългн болн энүнә производств тавп холван күрч, электроэнерг гаргългн—2—2,2 холван өсхми.

Долан джилин зурагъар селәнә эдл-ахун өмн ик гидг хаалгъ секгд-джәнә. Орн-нутгиг, оln-амтиг элвг текүлтә кехин эрд селәнә эдл-ахун

производство ик өдән кемдән күргдхми. Долан джилин сүүләр буудя гаргългн джилдән 10—11 сай пудт күргдхми. Бод мал—3,2 холван, хөөнә то хойр холван өскгдхәр халәгд-дженә.

Им агъу ик делгрлтин зура советск күн болгьгиг байрлулдж, ик гидг омг, өргмдж өгнә.

Мана Хальмг республикин предприятияр, колхозмудар, совхозмудар, күч-көлсчир, колхозникуд, көдлмшчир хургуд, митинге хурадж, КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущев кех докладин тезисмүдәр күүндвр кедж йовцхана.

Элстин ясврин заводт болон хурт босдж келси уле, КПСС-н ноябрьск Пленумин шиндвриг нег дуугъар дөнбидж, үр Н. С. Хрущевин докладин тезисмүдиг таасдж келв.

— Эн джилин 10 сара зурагъан би 147 процент күцәлв. Ода КПСС-н XXI-ч хург деер үр Хрущевин кех докладин тезисмүд умшад, мана орн-нутгин агъу ик делгрлтин зурагъар өргмдч авад, би, мотормуд ясгълна даалгъврән 150 процент күцәнәв, — гидж заводин фрезировщик А. Корниенко келв.

Яшкульск района «Гашунский» совхозин көдлмшчир, үр Н. С. Хрущевин докладин тезисмүдәр күүндвр кеси хургтац, партин темдгджәх агъу ик программиг икәр таасдж, эн төрмүдиг күцәлгьнд эврәнн чидк-күчәп арвллго орлцхан иткүлдж келцхәв.

Республикин күч-көлсчир делгү цугъар эврәнн күүндвртан—ирх долан джилә зуран тускар оньгта кевәр холгьдж күүндвр кегдәд, партин тавсн төрмүд лавта күцәгдхд ицгән келджәцхәнә. Орн-нутгин делгрлтин зураг таасен деерән, Хальмгин күч-көлсчир тер зураг күцәлгьнд бийәрн орлцхар, коллективсәрн, цехсәрн, бригадсәрн, фермсәрн, күн болгън темдгтә, өдән даалгъвр авчацхана.

Үр Н. С. Хрущевин докладин тезисмүдиг республикин күч-көлсчирт цугтадн күн болгьнд күргдж цәалгьд, медүләд, өргмджинь өддүләд, өддән даалгъвр авч, түүгинь күцәхд дөнътусан күргх эрки чинртә төр агитатормудин, партиин, советск, комсомольск болн профсоюзн организацсин өмн бaaнә.

Советск Союзин Коммунистическ партъ, марксизм-ленинзмдин диилвр-тә тугиг өддән өргдж, иргчүр шин халалгъ зөрмгәр секдж, мана орн-нутгиг коммунизмн диилврүр ицгтә кевәр көтлдж йовна.

Партин темдглсиг күцәхвдн

Үр Н. С. Хрущевин докладин тезисмүдиг Яшалтинск района промкомбинатин көдл-лчнр сәәнәр чинрлдж, таасдж тосцхав.

Ода промкомбинатин көдлмшчир, КПСС-н XXI-ч хургиг производствени диилврәр уктхин төлә социалистическ дөрлдә өргәр делгрүлдж, амтид кергтә эд-тавриг улм икәр кедж гаргълх болцхав.

Келхд, тоосх кедж гаргългъна джилә зурагъан комбинат урлнө күцәдго билә. Эн джил эн 330 мингън тоосх кедж гаргълх зурата. Ноябрьрин нег шин күртл 319 мингън тоосх кегдәд, района тосхлтд орулдж өгв.

Района центр Яшалта селән-д бaaх хувц уйдг мастер-койн көдлчнр КПСС-н XXI-ч хуртг белдвр кедж, көдлмшннн зурагъан сәәнәр күцәхәнә. Мастер үр С. Е. Тахтинова сар болгън зурагъан 115—120 процент күцәнә. Эн куукд куунә уйсн хувцн амтид йир икәр таасдгна. Хувц уйдг мастер үр К. К. Лалушева хувциг йир дигтәггәр, кееггәр, куунд таастагъар уйна.

Шинәс гермүд бәрлжәх улсиг тосхлтин материалар күц-цднө теткхин төләд тоосх, жулси плитс болн нань чигн материалмуд элвгәр кедж гаргьдженә.

Яшалтинск района промкомбинатин көдлчнрин коллектив КПСС-н XXI-ч хуртг верадгсн социалистическ дөрлдәнд орлцдж, джилә зурагъан давулдж күцәх даалгъвр авб.

Н. КАРПУН.

Оln-амтнә санан-седкл

Элст балгсна прелприя-сар, тосхлтсар, колхозмудар, совхозар болн учрежденьсәр күч-көлсчирин митинге болн хургуд болдж КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүдәр күүндвр кеддж йовна.

Ремстройконторин көдлмшчирин болн церглчнрин хуртг 120 күн ирв.Эн хург деер ремстройконторин директор үр Богатырев босдж уг келв.

—КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд, мана ончта орн-нутгин ик диилврмүд болн коммунизмн делгү тосхлт өргн герлтә хаалгъар йовдж йовхиг үзүлджәнә, түүг бүк-

лднө, гүн седкләрн таасджа-навдн,—гидж Богатырев келв.

—Мана коллектив эн джилә хойрлгч кварталиннө зурагъан 164,8 процент, гурвдгч кварталиннө—170 процент, октябрь сарин зурагъан 440,2 процент күргдж күцәв,—гидж үр Богатырев келв.

—Ода КПСС-н XXI-ч хургиг улм ик диилврәр темдг-лхәр социалистическ дөрлдә өргәр делгрүлдж, джилә зурагъан 180 процент күцәхин төлә зүтклж йовнавдн гив. Эн дөрлдәнд мана ремстройконторин күч-көлсчир шундж көдлдж балгсна прелприя-тс дунд түүрүн нур эзлхнө лавта.

—Партин темдглси оln-амтнә эдл-ахун цаарандк долан джилин ик делгрлт цуг маниг байрлулджана,—гидж ремстройконторин слесарь үр Савченко Павел Васильевич келв. Эн зура күцәлгн, коммунизмн материалн-техническ көрнө икдүлдж, мана орн нутгин эдл-ахуг улм өддән гаргълх.

Коммунизм тосхлгьнд сән медрлтә калрмуд чигн кергтә. Мана Коммунистическ партъ тини кадрмуд элвгәр сургьлж өскдженә Школий оln-амтнә джиргьллә залгьдж, сургь-льчирт күч-көлснә сургьмдж өггьлгьн — партин йоста-чик заавр гидж бидн ик ханлт өргдженәвдн гидж келд, угән тер төгскәв.

Партин темдглси зура—цуг оln-амтнә санан-седкл, тегад чигн мана көдлмшчир болн церглчнр производствени джилә зурагъан 180 процент күргдж күцәхнө лавта.

Р. ШАРАПОВ.

ЗУРГТ: Евгений Дерушенко Черноземельск МЖС-н сән гисн нег тракторист. Одрә зурагъан 180—210 процент күргәнә, тегад, ВСХВ-д одх зөв авб. Ода эн малин увлзньгүр малин хот зөб-дженә.

Коммунистическ дөрлдәнә даалгъвр

Селәнә эдл-ахун болн политическ төрмүдиг күцәх кергт Каспийск района комсомольск организац партиин организацид шунмгбагъар дөнъ-нөкд болджана. КПСС-н XXI-ч хургиг диилвртә тосхин төләд багъчуд дунд ик гидг күч-көлснә болн политическ өрг-мдж делгрдженә.

КПСС-н XXI-ч хург уктдж гучи гурв гар комсомольск-багъчулин звенос, бригад болн цехмүд көдлджәнә. Эд-нәс кесгнө улгурлм дунгә көдлмш келдженә. Улгурнө, «Красный моряк» колхозин ставной шуугули М. Бутен-кон гарддж йовх комсомольск-багъчулин звено, «Кас-

пиец» колхозин А. Карповин звено загъс бәрлгнә джилә зурагъан 230—380 процент күцәкв.

Комсомольск - багъчулин 6-ч номертә плаврыбзавол загъс белдлгнә джилә зурагъан 182 процент күцәкв. Турүн нуурт йовх комсомольч-нр болн багъчуд Г. Кувенов, В. Перельгин, Е. Кулагина, В. Бунин эдн даалгъврән 150—180 процент күцә-хәнә.

Багъ наста хөбчнр Т. Батырев, Н. Тожбаева, Н. Ишин-галиев, В. Лиджи-Гаряев нань чигн кесг багъчуд эн джил 100 хдн болгънас, хургьд экәснө салгълх цаг күртл

118—126 хургь өсгцхәв.

КПСС-н XXI-ч хургиг темдгтәггәр тосхин төләд района цуг багъчуд хоршулх-арвлхин төлә ноолла кехми гидж зарлв. Ода деерән эдн комсомольск хоршуллгьнд 380 мингън арслнө орулад өгкв.

Комсомольск хоршуллгьнд 650 мингън арслнө мөнг орулдж өгхми, эн намр 4 мингън мод суулгьхми, дөрвдгч кварталд режущен звено болгьнд 55-д центнер, ставной шуугул болгьнд—60 центнер загъс зурагъасн улу бәрхми, 500 мингън банк консерв зурагъасн улу кедж гаргьхми гидж бийдән өддән даалгъвр авч, партин болн правительствин килмджд хару өгхәр комсомольчнр дөрлдә делгрүлджәнә.

М. НИМЯЕВ.

1959—1965 ДЖИЛМҮДТ СССР-Н ОЛН-АМТН А

ЭДЛ-АХУН ДЕЛГРЛТИН КОНТРОЛЬН ТО

(КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

(Экльшнь 229, 230, 2 1, 232, 233-ч номермүдт).

Бички джалв авдг көдлмшчирин болн үүлд церглächрин джалв долан джилин туршарт сардан 270 — 350 арслньгас авн 500 — 600 арслнь күрхмн.

Эн кемджэг дүсүлэд, хойр девснэгд таслдж кехар халэгддженә. Түрүн девснэгнь — 1959—1962 джилмүдт кегдхмн. Эн девснэгд көдлмшчирин болн үүлд церглächрин джалв урднь эклдж диглгән дуусад, түүнлэгән хамдан селәнә эдлахун цуг халхсар хамгн багь джалвиг сардан 400—450 арслньгд күргдж икдүлх кергтә.

Хойрдгч девснэгнь — 1963—1965 джилмүдт кегдхмн. Эн девснэгд көдлмшчирин болн үүлд церглächрин хамгн багь джалвиг өөдлүлдж, цуг халхсар сардан 100—150 арслнь немгдх, талданар келхд 400—450 арслньгас авн 500—600 арслньгд күргдж немгдхмн, дундин джалв авдг көдлмшчирин болн үүлд церглächрин авдг джалв бас невчк немгдхмн.

Бийиннь үн цаарандан багьруллгәна, хоршвр өслгәнә болн күч-көлсчирин материалнь бәәдлджиргьл өөдлүлгәнә эрки кергтә таалнь болдж джалв өслгәнә кирцәнлә дүнүцүлгддг, күч-көлснә гаргьлтиг, оln-амтнә эдлахун цуг халхсар улм түргәр өслгьиг тетклгьн эрки ик чинртә төр болдж гархмн.

5. 1959—1965 джилмүдин контрольн тоод темдгләсн төрмүд, көдлмшин таалин ясуруллгәна халхар наукин болн техникин шин күцлгьиг орцулдж, предпрятьсар болн тосхлгьсар производственн цевр-цесериг болн аамшиг уган технике улм цаарандан ясуруллгьиг теткджәцхәнә. Көдлмшчирин шишлнь хувиар болн госн-ботинксар тетклгьиг улм цааранднь ясуруллгьар төрмүд күцәгдхмн.

Иргч долан джилд шин техник икар орцулгьн, производствиг механизировать болн автоматизировать келгьн, көдлмшчирин болн крестьянмудин көдлмшин таалиг үндсәрнь сольджана. Производствд көдлгь күүкд улсин болн багь наста көдлмшчирин көдлмшин таал зөвәр ясурулгдхмн.

6. Бичкүдин яслымуд болн садмуд, интернатн школ болн школмудар өдрнь утдулгьсн багмуд өдлүлгьнд зөвәр ик мөнъгн халэгддженә. Онъгәр сургьуль сурлгьнд болн квалификац өөдлүлгьнд, онъгәр эмчин дөнъ күрглгьнд, санаторт болн амрлгьна гермүдг государственн социальн страхованяр көдлмшчирт болн үүлд церглächирт дөнъ өглгьнд, оln күүкдтә болн ганц экирт государственн дөнъ өглгьнд, государственн пенсид, көгшдүд бәәлгьдг гермүд тетклгьнд, амрлгьнд гарсн цагтнь көдлмшчирт болн үүлд церглächирт джалв өглгьнд болн күч-көлсчирт нань чигн дөнъ өглгьнд гаргьддг мөнъгн икдүлгддженә. Деер заагдсн кергүд күцәлгьнд государственн гарунь 1965 джилд дүнъхд 345 миллиард арслнь болхмн, 1958 джилд болхла 215 миллиард арслнь болла.

7. Пенсәр тетклгьиг улм цааранднь ясуруллгьн контрольн тоод бас халэгддженә. Хамгн багь тисн пенсин кемдженә икдүлгдхмн.

Хамгн ик гисн джалвиг багь гихдән 1963 джил күртл сардан 450 арслньгд күргдж өөдлүлгьдх учрар, багь пенс авдг улсин пенсин кемджәг өөдлүлх кергтә болдж гарчана. Көгшрхлә өгдг пенсин хамгн багь кемджәг, балгьсар ода авчач 300 арслньгас 400 арслньгд күргдж өөдлүлгьн, селән газрт данъгин бәәдг, ташр селәнә эдлахула залгьлдата пенсионермүдин авдг пенсин кемджәг 255 арслньгас авн 340 арслнь күргдж немлгьиг 1963 джил күцәх болдж темдглгддженә, тер мет бас инвалидностьар болн теджәдг күүгән гесн цагт өгдг пенсин хамгн багь кемджәг бас өөдлүлхмн.

Сарин джалвиг 500—600 арслньгд күргдж өөдлүлгьнә хойрдгч девснэгиг күцәснә хөбн, 1966 джилд балгьснд бәәдг улст көгшрхлә өгдг пенсин багь кемджәг дүнъхд 450—500 арслньгд күргдж даки немхмн гидж халэгддженә, тер мет, түүнлә ирцүлгьд, селән газрар өөдлүлгьдхмн, тер мет, инвалидностьар болн кемдженә теджәдг күүгән гесн цагт өгдг пенсин багь кемджәг бас өөдлүлхмн.

8. КПСС-н XX-ч хургин шиндврмүдлә ирцүлгьд, 1960 джилд көдлмшчирин болн үүлд церглächирин өдрин долан часин көдлмшт оруллгьиг дуусхар темдглгддженә, газр дор көдлгь болн нүүрснә,

уулин рудан промышленностьд көдлгь голгьч професстә көдлмшчиринг болхла, өдрин 6 часд көдлгьдг болгьхмн, тер мет 1962 джилд көдлмшчиринг болн үүлд церглächиринг долан часин көдлмшин өдрт — неделд 40 часд көдлгьиг күтцднь күцәдг дуусхмн. 1964 джиләс авн неделд 35—30 часд көдлгьгьнүр дүсәд орхмн, талданар келхд, газр дор көдлгьд болн хорлгьта условийтә производствд көдлгьдг улсд — неделд 30 часд көдлгь (5 хонгг зургьагьад часд көдлгь, хойр хонгг амрх), дакад наадк цуг көдлгьчирт болхла — неделд 35 часд көдлгь (5 нонгг долагьад часд көдлгь, хойр өдр амрх) эн төрмүдиг 1966—1968 джилмүдт күцәхмн. Неделд нег өдр амрад, 30—35 часд көдлгьгьн тавн эс гидж зургьан часд өдртән көдлгьгьнә әдл болдж тоолгддженә.

Неделд көдлмшин зурагьан хонгта тавн-зургьан часин көдлмшин өдрт-дорхнь неделд хойр өдрнь амрдг зургьан-долан часин көдлмшин өдр көдмшчирин болн үүлд церглächирин ик зууднь улм ик тааста болсн учрар көдлмшин тавн хонгта неделд, талданар келхд, амрлгьна хойр өдртә неделд орлгьн темдглгддженә.

Хасгдсн көдлмшин өдрүр орлгьн болн неделд көдлмшин өдриг багьруллгьн, джалв хаслгьн угагьар кегдхмн гидж темдглгдв.

Энүнә ашд СССР-т цуг нарт-делкәд хамгн ахр көдлмшин өдр болн хамгн ахр көдлмшин неделд болхмн.

9. Промышленн болн селәнә эдлахун производств болн оln-амтнә орун өслтлә ирцүлгьддг, государственн болн кооперативн гүүлгәнә эд-тавр хулдлгьна кемдженә долан джилин туршарт (дүнүцүлгьч үнәр болхла) 57—62 процент өсхмн, селән газрар бәәдг улсин мөнъгнә орунь улм түргәр өсджәх учрар эд-тавр хулдлгьн бас түргәр делгьрхмн.

Оln-амтнд малае гардг эдлахун хулдлгьн долан джилд эргд 2,2 холван өсхмн, ургьмлн тос хулдлгьн—1,9 холван, зер-земш болн цитрусмуд—2,5—3 холван өсхмн. Шикр гаргьдг авлгьн берк икар икдүлгддженә; урднь 1958 джилд болхла әмн болгьна тоод 26 килограмм шикр гаргьгдсн болхла, долан джилин чилгьчәр Советск Союзд әмн болгьна тоод шикр гаргьлгьн 41—44 килограмм болхмн. Селәнә эдлахун улм цаарандан өөдлгьдх, синтетическ материалмуд болн искусственн угц гаргьлгьн икар өсджәх учрар, оln-амтнд эрки чинртә промышленн эд-тавр хулдлгьн зөвәр элвджүлгьдхмн; оln-зүсн кенчр эд, хуви хунр дотр үмсдг хувицн, госн-ботинке хулдлгьн өсхмн.

Культурн-бытовой болн эдлахун чинртә эд-тавр оln-амтнд хулдлгьн улм икар өсхмн, күүкд улсин көдлмш гингрүлдг эд-тавр: хувиц угьадг машид, электро-полотермүд, пылесосмуд, электроутюгс, киитрүлдг машид икар хулдлгьдхмн. Давсн долан джилинлә дүнүцүлхлә, киитрүлдг машид хулдлгьн 5—6 холван өсхмн, кир угьадг машид болн прибормуд хулдлгьн — 8,8 холван, хувиц уйдг машид хулдлгьн — 2,1 холван, телевизормуд — 4,6 холван, радиоприемникүд хулдлгьн — 1,7 холван, мотоциклмүд болн моторолермүд — 2,7 холван өсхмн. Бийдән гермүд тосхх улсин болн колхозмудар эдлахун тосхлгь кегдхн төләд тосхлгьн материалмуд икар хулдлгьн гидж темдглгддженә. Әдл кецтә гермүд оln-амтнд хулдлгьн дүнъхд 7 холван икдхмн, цемент хулдлгьн—2,8 холван, дееврин материал—2,2 холван, терзин шилмүд хулдлгьн—1,6 холван өсхмн.

10. Одгә цагт цуг оln-амтнә чинртә болдж гарчәх әмтн бәәдг гермүд тосхлгьиг улм цааранднь икдүлгьн партийн, советск, профсоюзн; эдлахун органсин, цуг советск оln-амтнә эрки чинртә төрмүдин негнь болджана гидж Коммунистическ парть болн Советск правительств тоолджацхана.

Орн-нутгт гермүд эс күртдиг уга кехин төлә, СССР-д әмтн бәәдг гермүдин тосхлгь делгрүлхин тускар КПСС-н ЦК-н болн Министрмүдин Советин шидврмүдт тәвгдсн төрмүд күцәгддг йовна, цаглари күцәгдхн лавта. Эн төрмүд күцәлгьәр 1959—1965 джилмүдт балгьсар болн көдлмшчирин поселкесәр, совхозмудин поселкесәр, РТС болн леспромхозмудар государственн тәвц мөнъгәр болн оln-амтнә мөнъгәр, государственн кредитәр дөнъ авч, әмтн бәәдг

гермүд—650—660 сай квадратн метр агьутагьар тосхгдхмн, эс гидж 15 сай шаху пәтр, эннь давсн долан джилд тосхгдснд-дорхнь 2,3 холван ик болджана. Селән газрмудар колхозникудин болн селәнә интеллигенцин чидләр әмтн бәәдг 7 сай шаху гермүд тосхгдхмн. Балгьсар болн көдлмшчирин поселкесәр долан джилин чилгьч күртл әмтн бәәдг гермүдин көрнь 1,6 дакдг икдүлгьдхмн. Балгьсар болн селән газрмудар әрвн, цуг халхарн тохнята, сәәнәр ясурулгьсн, неджәд өрк-бүл бәәх пәтрмүд тосхгдхмн. Гермүд хувасн цагт, өрк-бүл болгьнд салу пәтр өглгьиг күцәх төр тәвгддженә. Шишлнь эврәннь хоршвр мөнъгәр гермүд болн пәтрмүд тосхгдхн күч-көлсчиринг государетвин цуг кемджәгьәрн урмдүлгь дөнъндж нөкд болхмн. Заводт кегдсн, цуцкәд оln-амтнд хулдг гермүдин чинриг улм ясурулх болдж халэгддженә, тер мет гермүд тосхгдхәх улст тер гермүдиг цуглулдж бәрхднь дөнъ боллгьн бас халэгддженә. Күч-көлсчиринг бийсиннь хоршвр иг әмтн бәәдг гермүд тосхлгьнд орцулхин төләд әмтн бәәдг гермүд тосхлгьна кооперац икар делгрүлгьәр төрмүд күцәгдхмн.

Балгьсар болн көдлмшчирин поселкесәр коммунальн эдлахун делгрүлгьнд, давсн долан джилин-дорхнь дүнъхд 80 процент мөнъгн икар гаргьдг өгхәр халэгддженә. Орн-нутгин модн ургьдго райодар оln-амтсиг түләгьәр тетклгь ясуруллгьар төрмүд күцәгдхмн.

11. 1959—1965 джилмүдт оln-амтиг бытовий болн гүүлгәнә халхар тетклгьиг зөвәр ясуруллгьар темдглгддженә.

Оlnа хот-хол икдүлгьнд оньг икар өгдхмн. Оlnа хот-хол кедж гаргьдг предпрятьс хот-хол кедж гаргьлгьиг 2 холванас давулх зөвтә. Герт хот-хол өглгьн өргәр тархагдхмн. Көдлмшчирин, үүлд церглächирин болн сургьульчирин ик зунь оlnа хот-холар теткдхмн.

Кемджәләд, дигләд бел кечксн продукц болн полуфабрикате кедж гаргьлгьиг икар элвджүлгьн, оln-амтнәс эд-таврин болн тер эд-тавриг гертнь күргдж өглгьнә заказ авлгь делгрүлгьн, гүүлгәнә культур өөдлүлгьч нань чигн прогрессивн гүүлгәнә янзе өргәр делгрүлх болдж халэгддженә.

Оlnа-хот хоолин сетьс, магазин болн лавкс, хувиц-госн-ботинке хатхдг мастерскойс, хувиц угьадг болн оln-амте бытовой тетклгьнә нань чигн предпрятьс делгьрхмн.

Заводмудар, фабриксәр; наадк чигн предпрятьсар, организацсар болн учрежденисар хот-уудг гермүдин көдлмшиг профсоюзмуд тасрхан угагьар шүүвр-халәвртән, эн кергт көдлмшчиринг, үүлд церглächиринг болн теднә өрк-бүлин члед орцулдж оlnа шүүдг халәврт бәрх зөвтә.

Үн багьруллгьар Центральн Комитетин темдглсн төр дангьнд кегддг күцәгдхмн. Оlnа хот-хоолин предпрятьсин систем зөвәр икдүлгьн, теднә көдлмш ясуруллгьн болн оlnа хот-хоолин продукцин үн багьрулх төрмүд тәвгддженә. Иигдг келгьн, юмна түрүнд, көдлмшч өрк-бүлин бюджетд тааста туста болх, кесг сай күүкд улсин көдлмш гингрүлх.

Оlnа хот-хоолин продукцин үн багьруллгьнас талдан үн ирцнньгү эс боллгьиг урулдж диглгьн керглгддхәх учрар, нань чигн зәрм эд-таврин үн багьрулгьдхмн.

12. Оln-амтнә эрүл-менд харлгьиг улм цааранднь ясуруллгьна программ контрольн тоод халэгддженә. Эрүл-менд харлгьна учрежденис, социальн теткврин, физкультурин болн спортин тосхлгьд, медицинск промышленностьд тәвгддхәх капиталнь мөнъгн 25 миллиард 400 сай арслнь болхмн, 1952—1958 джилмүдинәр болхнь 80 процент үлү. Эн 1959—1965 джилмүдт шин тосхлгьсин ашд больницин ормин тоог хойр холван икдүлх, давсн долан джилин өслтлә дүнүцүлхлә, бички күүкдин яслымудин орм хойр дундур холванас чигн даву икдүлх аргь өгхмн. Оln-амтсиг эмчин халхар тетклгьиг ясурулхин эркд болн эмчирин көдлмшт тааста таал токтайн эркд, больницсәр, көдлмшчирин поселкесәр, района центрмүдәр болн селән газрмудар эмчирт онъгәр пәтр, түлән болн герлтәгьинь өгхәр темдглгддженә.

Медицинск промышленность зөвәр делгрүлгь авхмн, нег үлү антибиотикс гаргьлгьн болн одгә агин эмнлгьнд тусан күргдг средство гаргьлгьн делгрүлгьдхмн. Медицинск изделия гаргьлгьна өслгь

(Цааранднь 3-ч халхд).

1959—1965 ДЖИЛМҮДТ СССР-н ОЛН-АМТНЭ ЭДЛАХУН ДЕЛГРЛТИН КОНТРОЛЬНТО

(КПСС-н XXI-ч хург дээр үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

(Цаарандкнь).

1965 джил, 1958 джиллинлэ дүнхүлхлэ, дүнхнд 3 холван өсхлэ, антибиотикс гаргылгын 3,7 холван; витамин гаргылгын 6 холван, медицинск инструмен-тс, прибормуд болн аппаратс тер тоод медицинэ кергт атомн күч олзлггнэ аппаратур орцулад —

2—2,5 холван икдхмн.

Көгшрэн улст улм сэн тааста таал бүрдэхин эркт балгснд болв чигн, деревнэд болв чигн теднд ин-тернатн гермүд ик олар тосхх болдж темдглгдджәнэ. Терүнэ төлөд кергтэ мөнхгиг государств, проф-союзмуд болн колхозмуд гаргьдж өгхмн.

V. Коммунистическ сургьмджин, амтнэ гегярлтин, номин болн техникин делгрлтин туск төрмүд

«Коммунизмд күрхия кергт шин күчтэ ганцих ма-териальн-техническ баз биш, социалистическ олна (обществин) гражданмудин сегян-серлин деед кем-джан бас кергтэ. Советск олна хувацлт уга ээлгч идеолог — марксизм-ленинизмн идеймүд олна амт эзлэд, коммунистическ эклсәр олна амт хуврүлгч агьу ик материалн күчн болв.

Коммунизм тосхлгнэ йовудт производствени күчн-чидлмүдин болн материалн производствд болджах гатлу хуврлтсин хавргьд олна ухан-седклин баадл оньгадрна, күн бийнх хуврнэ, түүнэ комму-нистическ халэцнь бүрднэ.

Коммунистическ партин гардлгьта советин улс социализм тосхлгнэ йовдлд кемджалдж болшго-гьар өсдж, коммунизмни диалврин төлэ гүдждрди чоолдаг болдж чииргшв. В. И. Ленин коммунизмни өсхлтиг партин сургьмджлгч көдлмшин эсвлэ шах-мар залгьлдүлдг билэ. «...төгальнэгдән болвсерн бо-ли төгальнэгдән белдгдсн улс, ю болвчи кедж чад-дг улс сургьмджлдж, сургьдж, белддж авхар» кө-длмш эклхин тускар Ленин келлэ. «Им төрүр ком-мунизм йовдж йовна, йовх чигн зөвтэ, күрх чигн зөвтэ, зуг мел кесг джилн дарагьар дамдждж күрх». (Соч., 31-ч том 32 халх).

Социализм тосхлгнэ джилмүдт парть болн ола-амтн кесг ола алдр үүлдвр бүтэв, тегэд ода мана өмн төгальнэгдән болвсерн, төгальнэгдән белдгдсн, коммунистическ олна улсиг цааранднь сургьмджл-лгнэ эсв мана практикд босджана. Социалистиче-ск культурин өслтд шин ик ишкдл кех төр учрджан-на. К. Марксин болн Ф. Энгельсин «Коммунистиче-ск партин манифест» гидг алдр зокьялд келгдсн мет «сургьмджиг материалн производствла ниилү-лгь» темдглсн ик чинртэ эсв мана улс коммунизм тосхлгнэ йовид эсвджәнэ, күцэвртэгьар эсвлхнх чигн лавта.

Коммунизм тосхлгнэ агьу ик зураг бүтэлгн сургьмджин, теднэ коммунистическ серл-ухагьинь болн гүдждрлтинь өөдлүлггнэ, коллективд болн күч-көлснд дурта болдгин, олдн тус күрхгән медд-гин, социалистическ интернационализмн болн пат-риотизмин шин олна бәрцин өндр принципсиг секл-гнэ үчр шиньгрн советск улс сургьмджлгнэ кө-длмшиг күццднх зөрмг кевәр яехиг некджәнэ.

Дорас өсдж йовх үйд коммунизмн сургьмдж өг-лгьнд, школиг олна джиргьлүр өөрдүлггьнд, сургь-лгьиг гарцат-туста көдлмшлэ ниилүлггьнд, күмн амтнэ хурасн гүн ухани медрл даслгьнд, амтнэ уханд үлдсн капитализмин үлдлмүдэс гетлгьнд болн баячудин хорта идеологнэ ниинцгьгь уга ноо-лда делгрүлггьнд ончтагьар оньган өгхмн.

Долан джилэ зурад ола-амтнэ сургьль-тегар-лтин, номин болн культурин делгрлтин тускар кесг хагьлгдх төр тэвгдджәнэ.

1. 1959 — 1965 джилмүдт балгьсдар болн селән газрар йирин дунд сургьулин, асхни болн чирэ дал-дар сурдг шишлнх ах, дунд сургьулин эсго өргд-лгч, көдлмшич багьчудин болн селәнэ багьчудин школмудин сеть өсклгн темдглгдджәнэ. Эклцин, долан джилэ, дундин школмудар 1965 джилд сур-гьльчнрин тонь 30 сайас (1958 джилд) 38—40 сай күрч өсх. Көдлмшч багьчудин болн селәнэ багьчудин школмудар, профессиональн—техникин шко-лмудар, бүдүчүдин школмудар сургьльчнрин тонь зөвәр икәр өсх зөвтэ.

Школмуд—интернатмуд, дорас өсджәх багьчудин сургьмджин нег чинртэ янзнь болдж, өргн өслт авх зөвтэ. Эн школмудар сургьльчнрин тонь 1958 джилд 180 миньгьн бәаснәс 1965 джилд 2 сай 500 миньгь күрхмн, ахрар келхд 14 холвдж өсхмн.

Бичкдүдин садар 2 сай 280 миньгьнәс (1958 джил) 4 сай 200 миньгь күрч өсхмн.

Иргч долан джилд ола-амтнэ сургьль-тегарлтин системег шин төрмүдлэ ирлцүлдж, цааранднь ясдж болвсерул зөвтэ. КПСС-н Центральн Комитетин гаргьсн ола-амтнэ сургьль-тегарлтиг үндсәрнь яс-

лгьни туск зааврмуд—советин школин өслтд шин девснь болджана. Эн зааврмуд социализмәс ком-мунизмүр өргч цагин олна джиргьлин некврмүд үзүлджәнэ. Школин өмн шин неквр гарч йовна: дорас өсдж йовх үйиг олна джиргьлд, туста көдл-мшт белдх, мана багьчудт социализмин олна прин-ципсиг гүүнәр күндлгд сургьмдж өгх. Школ гүн сургьулин сүүрс сәәнәр медрл, ола зүсн медрлтэ улс белдх, багьчудиг олдн туста болхар зүткдгәр, олдн кергтэ эдлврин теткүлмүд кедж гаргьлгьнд гүдждрдж орлцдгар сургьдг даалгьврта мөн.

1959—1965 джилмүдәр им үүлдврмүд күцәгдх зөвтэ:

а) 7 джиләгьәс 8 джилә делгү болн эрк биш сур-гьлгьнур орлгьн. Көдлмшин политехникин сургьл-гьиг, сургьльчнриг сондждла болн наслань ирл-цсн, олдн олзта көдлмшлэ ирлцүлн, 8 джилә школ-мудиг сургьулин мастерскойсар теткдж, тедниг урна зер-зевәр аксхмн.

б) 10 джилә школмудиг, теднэ ах классмудиг, балгьсна болн селәнэ күч-көлснэ дунд ола зүсн күцлтэ школмудт хуврәхмн. Сургьльчнринь, сургь-улян предпрятьсар, колхозмудар болн шишлнх мастерскойсар көдлдж, төгсксн шуд дундин болн политехникин дундин медрл авхд, эсклэ бәәри газ-эр кадрмуд керглснәс иштәгьар, өргн профильтә делгрнэгьү профессин белдвр авх зөвтэ.

в) көдлэ бәәртл дундин медрл өгдг балгьсна болн селәнэ дундин школмудин сеть өргдүлхмн.

Советск ола дунд эсвгдджәх шин төр-эсвс күүкд сургьмджлгьнд орн-нутгин чинр цааранднь өөдлү-лхиг батар некджәнэ: күүкд сургьмджлгьнд орн-нутгин халхас гер-бүлд дөнх өгхиг бас некджәнэ. Ямр шулугьар цуг күүкдиг яльсар, бичкдүдин садмудар, школ-интернатмудар теткнәвди, тним күдәнхгьгьгьар дорас өсджәх үйд коммунизмн сургьмдж өгх эсвиг күцәдж эсвлхмн.

2. Ола-амтнэ эдла-хун культурин өслтин туск төр-мүдәс иштәгьар шишлнх ах, дунд медрлтэ специа-листвр белдлгьиг цааранднь өргдүлггьн темдглгд-джәнэ. 1959—1965 джилмүдәр ах сургьулин заве-днәсәс, 1 сай 700 миньгьн күүнә орчд (1952—1958 джилмүд) 2 сай 300 миньгьн специалиствр гархмн. Тер дотр промышленностин, тосхлтин көлгнэ зал-гьлдана төлэ, инженермүд өмнк долан джиләс 1,9 холван икәр, селәнэ эдла-хун төлэ специа-листвр 1,5 холван икәр гаргьлгьдх. Цугин икәр химин технологар, автоматикәр, эсвлгьнә техникәр, ра-диоэлектроникәр болн техникин талдан чигн ән-гьсәр инженермүд белддж гаргьлгьн өсхмн. Терүг да-хулад, деед сургьулин өдгә цагин системиг болвсер-улхинь, терүг производствур өөрдүлхинь вузмудт шишлнх көдлмшин стаж, дамшлт авсн багьчудиг орулдж авхинь темдглджәнэ. Ах медрлтэ специали-ствр белдлгьнд асхни болн чирэ далдар дасдг сур-гьулин заведнәсн чинрнь кемджалдж болшгогьар өсхмн.

Болмарн производствд өөрдсн шишлнх дунд сур-гьль цааранднь делгрхмн. Шишлнх дунд сургьу-лин заведнәст 1959—1965 джилмүдәр, көдлмшәсн салло сурчактагьан хамдан, 4 сай күн орулдж ав-гдх.

3. Номин (гүн сургьулин) делгрлт. Иргч долан джилн эргцд номин (гүн сургьулин) цуг ән-гьсн делгрлтин төлэ, теорин ик чинртэ гүн шиндждлгь күцәхин төлэ болн шинәс кесг гүн ухани олт-секлгь күцәхин төлэ кергтә белдврмүднх күцәгдх зөвтэ. Энүнэ төлэ номин шиндждлгьнә көдлмшин-өргн зу-ра, теорт болн практикт чинртэ кесг берк шиндждл-гьнд медрлтирин күч болн теткүл хуралгьн темдгл-дджәнэ. Орн-нутг гүн сургьулин шин учрежднәс тосххд, институтмудиг болн лаборатормудиг шин-дждлгьни сүүлнхк шин шиндждлгьни зер-зевәр ак-схд ик эдлвр-теткүл гаргьджана. Атомин нуувчд,

гермоядерн реакцд күрсн, газрин дахульә кесн со-ретин ола номтир мана гүн сургьулиг улм ола ик, алдр илкл-секлгьәр болн күцлсәр байджуах.

Йиртмдж шиндждлгьнд физикин номс көтлгч орм ээлджәнэ. Теднә сән делгрлтә хаджудк номсин бо-ли улсин эдла-хун йовцнь залгьлдата. Техникин прогрессин цаарандк өслтин хаалгь ода цагт физи-кин номин гол хаалгьсин күцәнхгьсәр бүрднэ. Со-ветин физикчнрин күчлгьнх космосә ирсн герл-мүдин, ядерн реакцсин, полупроводникүдин туск төрмүд халәлгьнд хурагдхмн.

Математикәр кегдсн көдлмш номин болн прак-тикин кесг ән-гьсн өслтд теорин, практикин ик чин-ртә болдж тоолгдджана. Тедн заагт, тоолгьнә ма-тематикин күцәнхгьснх автоматикин делгрлтә шахм залгьлдата.

Эмнәлгьнә номин болн селәнэ эдла-хун туск ном-син өргдждлтин теорин уктачнь болджань—биолог-ин делгрлт. Биологин номсин комплексин чинрнь фи-зикин болн химин өслтс биологт олзлм дутман өсәд бәәхмн. Тигчкәд, биолог, агрономий, биофизик, микробиолог, вирусолог, селекц, генетик гидг номин халхс ик чинр зүүхмн. Техникин номсин халхд, ши-ндждлгьнә ах күцлнх — күч-көлснә зер-зев, сырьә, материалмуд, төлэ олзлхиг чинртәгьар ормаснь кө-ндәхиг тетклгьн, күч-көлснә гарц өөдлүлгьн, гар-цин бий-үннх дор орулгьн, продукция чинринь ясчлгьн, күч-көлснә саглгьнә болн культурин өрглт.

Ола номсин цергләчнрин өмн ик эсвс зөгсджана.

Эдн — ола делгрлтин зокалмуд болн социализм тосхлгнә практик диглсн сүүрлгч көдлмш бүрдәх, коммунизмүр дүсәд орлгьла залгьлдсн төрмүд диглх. Ола номсин көдләчнрин эрки төрнь — өдгә цагин ревизионизмин болн баячудин идеологиг шал-гьлгьн.

СССР-н ола эдла-хун делгрлтин, промышленнос-тин болн тосхлтин заллтиг йовудагьар оньгдарул-лгьнә; колхозин джисәнә делгрлтин болн өслтин, ола-амтнә күч-көлсәрн гүдждрлгьнә өслтин цагт экономикаин номин чинрнь өсджәнэ. Экономикаин ном ола эдла-хун болн коммунизмн тосхлтин дамшлтла цугталань шахмар залгьлдсн бәәх зөвтэ.

Иргч долан джилн эргцд номин (гүн сургьулин) сеть эләдәр өсх, тер дотр орн-нутгин дорд узгин рай-одар: гүн номин кадрмуд белдлгьн икдхмн, тер дотр — гүн номин чинртә хамгарнь.

4. Иргч долан джилд кино, бар, радио, телеүзлгьн өргәр делгрхмн.

1965 джилн чилгчәр киноустановксин тонь ут-туршдан 110—115 миньгь күрхгьар темдглгдджәнэ, тииклэ селән газрт колхоз, совхоз болгьн киноус-тановксар теткдх.

1959—1965 джилмүдәр ола библиотексин болн клубмудин тонь улм икдхнх темдглгдджәнэ. Физ-культурин, спортин, туризмн (зуульчлгьнә) цаа-рандк делгрлтнх теткдхмн. Телеүзлгьнә 100 шаху шин центр болн станц тосхгдхмн. Телеүзлгьн союзн республиксин хотл балгьсдар, промышленностин ик центрмүдәр болн эргндк селән газрин райодар тос-хгдхмн. Радио хавлгч цегмүдин (точксн) тонь 1965 джилд 30 сай шаху күрх, тер дотр телевизорн — 12,5 сай. 1965 джилд дегтерин тираж 1 тергьум (миллиард) 600 сай экземпляр күрх, журналмудин тонь хойр холванас давх, газетмүдин джилә тираж — 1,5 холван давх.

5. Коммунизмн тосхлтд болн шин цагин кү сур-гьмджлдж өсклгьнд эрки туста советин литератур болн эрдм өдгә цагт ола джиргьллэ эврәннх зал-гьлдагьан улм чаньгьах, коммунизмн обществ тосхлгьнә төлэ советин улсин ноолда күццднх илд-кх зөвтэ.

Литературин, кинон болн театрин, күгдмнин, ску-льптурин болн зурлгьнә цергләчнр эврәннх билгьл-нә утх-чинрин, чимглгьнә кемджәг өөдлүлх, күч-көлсчнрт коммунизмн сургьмдж өлгьнд ола келн амтнә социализмин культурин өслтд, эстетикин сәй-хн медмджәс бүрдәлгьнд, коммунизмн моральн принципсин пропаганда цааранднь чигн партин болн орн-нутгин гүдждрмг нөкцлмүдч болх зөвтэ.

(Цаарандкнь 4-ч халхд).

1959—1965 ДЖИЛМҮДТ ССССР-н ОЛН-АМТНА

ЭДЛ-АХУН ДЕЛГРЛТИН КОНТРОЛЬН ТО

(КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

VI. СССР-н оln-амтнэ эдл-ахун делгрлтин долан джилэ зуран нарт делкән чинр

(Цаарандкнь).

1. Мана орн-нутгт социализм болн коммунизм тосхлгьна дамшлт нарт делкән чинртэ. Цуг нарт делкән делгрлтин йовудт Советск Союз эврәннь эдл-ахун тосхлтарн эркн үлмэгьән халдах гидж В. И. Ленин урдаснь медж келсми. «...Кемрджән электрическ станцин никт олн сетьсәр болн техническ күчтэ оборудованьсәр Арасэ дүүрхлэ, мана эдл-ахун коммунистическ тосхлт иргч социалистическ Европд болн Азийд үлгүрнь болхми»—гидж Ленин келсми. (Соч. 31 том, 486 халх).

Советск Союз тавн джилэ зурасиг дилвртэгьәр күцәлгьн — эдл-ахун социалистическ систем, капиталистическ системд-дорхнь үлүн цуг нарт делкәд үзүлгдд медүлгдв, нарт делкә деер капитализмин болн социализмин дүнъгү күчн-чидлиг социализмд олзтагьар сольгдхд дөнъ болв.

Ода эн өдрмүдт күцәгддях Советск Союзин, Китдин Олн-амтнэ Республикин, социалистическ лагерин цуг орн-нутгудин олн-амтнэ эдл-ахун зурас нарт делкән агьу ик чинртэ.

1959—1965 джилмүдт олн-амтнэ эдл-ахун делгрлтин долан джилэ зура күцәлгьн—социалистическ болн капиталистическ хойр системин экономическ төвкнүн дөрлдәнд эркн чинртэ шин девснъгнь болхми.

Орн-нутгин экономикин цаарандк делгрлтиг тетхд, олн-амтнэ бәәдл-джиргьл бөдлүлхд, тегәд терүгәрн төвкнүн дөрлдәнд капиталистическ орн-нутгудиг диилгьнд—долан джилэ зуран эркн голнь бәәнә. Экономикан милитаризацин хаалгьар йовулгч, зер-зевән галзу кевәр икдүлдж йовх, шин дәәнд белддях империалистическ орн-нутгудин деермч политикин өмнәс сөрдж Советск Союзин даньгин күцәдг төвкнүн бәәхдән дурта политикиг, хооридан дән угагьар, төвкнүн зерг-тегш бәәлгьнә ленинск принципиг үзүлгьн болджана.

Обществин производителнь күчиг цааранднь икәр бөдлүлх, күч-көлсчирин төлә материалнь болн ухан-седкли зөбриг элвджүлх күсл өмнән тавсн долан джилэ зуран алдр ик даалгьврмуд — социализмин амн үндсн чидл диилгдшгон тускиг, эврәннь насан төгскәдях капитализмәс экономическ болн социальн халхарн тер дун уга үлүгьн тускиг герчл-дхәнә. СССР-д болн социалистическ лагерин орн-нутгудт социализм болн коммунизм тосхлгьна күцл-тс, күмн амтнә делгрлтиг төвкнүн бәәлгьнә болн прогрессин хаалгьар йовлгьг зөвәр түргдүлджәнә.

2. Долан джилэ зура күцәснә ашд Советск Союз амн болгьна тоод промышленн продукц гаргьлгьг Европин хамгин күчтә капиталистическ орн-нутгудин—Англин болн Западн Германа ода гаргьдях продукцас икәр гаргьхми, тегәд Европд түрүн орм эзлхми.

1965 джилд Советск Союз эркн чинртэ зәрм продукц гаргьлгьарн США-н промышленн производствин өдгә цагин кемджәг давдж гархми, зәрм продукц гаргьлгьарн терүнд өөрдхми. Тер цаг күртл селәнә эдл-ахун эркн хот-хол гаргьлгьн болн амн болгьна тоод гаргьлгьн болв чигн США-н өдгә цагин кемджәнәс давхми.

Производствин темпин өслтд СССР үлү боллгьн — 1965 джилин хөөн дүнънхд тавн джил болад амн болгьна тоод хот-хол гаргьлгьна США-н кемджәнәд күрәд давдж гарх ил аргь учрахми. Тиигәд, Советск Союз производствин кемджәгьарн болв чигн, амн болгьна тоод производствин продукц гаргьлгьарн болв чигн нарт делкән түрүн ормд гарх, тернь тегәд нарт делкә деер олн-амтнэ бәәдл-джиргьлин хамгин бөдән кемджә теткх. Капитализмлә төвкнүн дөрлдә келгьнд социализмин тууджлч диилврнь эн болхми.

3. Долан джилэ зура күцәлгьн социализмин нарт делкән системин күчн-чидлиг цааранднь батлгьн болджана — долан джилэ зуран нарт делкән чинрнь терүнд бәәджәнә. Советск Союз социалистическ цуг орн-нутгудла нег-негидән экономическ дөнъ-нөкд боллгьн долан джилэ зурад хәләгддхәнә. Кемрджән, капиталистическ делкәд

производствин үлм күч авчач анархий, кризисмүд, монопольтс хоорнд болн байачудин государств хоорнд күчтә мейәркьлгьн болдг болхла, нарт делкән социалистическ системд зурагьар экономическ делгрлт болдг закон үүлднә, орн-нутгуд хоорнд ах-дүүгьин залгьлдән батрна, дамшлтар хоорндан селвг авчлгьн, хоорндан экономическ дөнъ-нөкд боллгьн болн нег-негидән иньгллгьнә дөнъ боллгьн чанъгьагднә. Долан джилин эргид Советск Союзд болн цуг социалистическ орн-нутгудар промышленн болн селәнә эдл-ахун производств, олн-амтнә материалнь болн культурн кемджән өсхми.

Долан джилэ зура күцәснә ашд нарт делкән промышленн производствд Советск Союзин болн социализмин цуг системин хув зөвәр икәр өсхми. Кемрджән 1917 джилд нарт делкән промышленн производствд Советск орн-нутгин промышленн производствин дүнъцүн 3 процентәс тату билә, 1937 джилд болхла — 10 процент шаху болсн болхла, 1958 джилд нарт делкән производствд СССР-н хув 20 процент шахунь болв. Газр деер гаргьгдг промышленн цуг продукцин гурвна кегьәд нег хув шахунь социализмин цуг системин болна. 1965 джилд социализмин орн-нутгуд цуг нарт делкән промышленн продукцин ик зуугьинь гаргьхиг диглдж тооллгь үзүлджәнә. Тиигәд, эн ахр цагин эргид күмн амтнә үүлдврин гатлгьн голнь болгч материалнь производствд—социализмин нарт делкән систем, капиталистическ системд дорхнь цань уга үлүн теткдхми.

СССР-н олн-амтнэ эдл-ахун делгрлтин долан джилэ зура, социалистическ государств хоорндан экономическ болн научн-техническ нег-негидән дөнъ-нөкд боллгь делгрүлгьнә шин, берк сән хаалгь секлжәнә, эннь тегәд социализмин нарт делкән системд бәәх цуг үлүсиг күцднә илдхд тусан күргьхми, социалистическ орн-нутг болгьнд экономическ өсдг-өргдлгьг түргдүлхми.

Олн-амтнэ эдл-ахун нег-негидән залгь халхсар зура келгьнд ницдз зөвшәрлгьнә хаалгьар государств хоорндк производствин цаарандк шишлнәдүлгьн болн кооперировать келгьн — социалистическ орн-нутгудар нарт делкән күч-көлс хувалгьна делгрлтд шин девснъгнь болхми. Социалистическ государств болгьна келн-амтнә сә хәәлгьн цуг социалистическ лагерин батлгьна болн терүнә делгрлтин сә хәәлгьнә ниилдж ирл-дгәр производствд диглдж хувадж гаргьлгьн цуг социалистическ орн-нутгудар производствин күчн-чидлин өслтин йовуд түргдүлгьнә эркн булгудин негнь болджана.

4. Советск Союз нарт делкән хоорндк экономическ залгьлдагьан джил ирвәс өргдүләд йовна. Кемрджән СССР 1946 джил 40 орн-нутгудла гүүлгә кесн болхла, ода 70 гар орн-нутгудла газадин гүүлгә кеджәнә. Газадин гүүлгәг үлм цааранднь өргдүлгьн контрольн тоод хәләгддхәнә.

Социалистическ орн-нутгудла Советск Союзин газадин гүүлгәнә эд-тавр хулдлгьн 1965 джилд, 1958 джилинлә дүнъцүлхлә, күс-дундур холванас үлүгьәр өсхми. Экономическ чидл тату орн-нутгудла Советск Союзин экономическ залгьлдән батрхми: 1957 джил теднлә СССР-н гүүлгәнә эд-таврин хулд келгьн 1953 джилинәс 5 холван үлү икдв. Тер орн-нутгудла экономическ залгьлда келгьән Советск Союз цаарандан чигн тасрхан уга өргдүлхәр седжәнә.

Онц государствсин экономическ болн политическ строй ямаран гидж йилгьл уга, газадин гүүлгә делгрүлгьн кегдх бәәтхә, хәрнь нам орн-нутгуд хоорндк залгьлдән кергтә сән таалнь болдж-ахиг Советск Союз болн капиталистическ орн-нутгуд хоорндк гүүлгән үзүлджәнә. СССР-д 1959—1965 джилмүдт төвкнүн тосхлтин экономическ программ Советск Союзин газадин гүүлгәнә делгрлтд өргн хаалгь, секлжәнә. СССР цуг орн-нутгудла экономическ залгьлда болн гүүлгә дел-

грүлдж чадхми, делгрүлхдән белн.

5. Долан джилэ зура күцәлгьн, Советск Союзин күч-көлсчир цуг орн-нутгудин күч-көлсчирин нарт делкән коммунистическ болн көдлмшч джисәнә, цуг прогрессивн күмн-амтнә өмн эврәннь интернациональн даалгьврән күцәлгьнә шин иткмджнь болджана.

СССР-н күч-көлсчирин сә хәәлгьн цуг нарт делкән күч-көлсчирин үндсн сә хәәлгьнә бүклдән ирлцдхәнә. СССР-д социалистическ цуг орн-нутгудар кегддхә коммунистическ тосхлтд көдлмшч-класс, цуг прогрессивн күмн амтн, эврәннь бийсиннь иргчиг үзджәдхәнә. Нарт делкән социалистическ систем — цуг орн-нутгудин күч-көлсчирин алдр ик диилврнь болн омгнь болджана. Советск Союзд Китдин Олн-амтнә Республикд, цуг социалистическ орн-нутгудар шин обществ тосхлгьг шунмгьагьар дөнъндж, империалистическ реакцин ааль-мекәс хархларн күч-көлсчир эврәннь интернациональн даалгьврән күцәдхәдхәнә.

СССР-н болн социализмин нарт делкән системин делгрлт болн цецгрлт, капиталистическ орн-нутгудин көдлмшч-класс болн цуг күч-көлсчирт эврәннь үндсн сә хәәлгьнә төлә, төвкнүн бәәлгьнә, демократин төлә, социализмин төлә ноолдаг гингрүлджәнә. Советск Союзин, Китдин Олн-амтнә Республикин, олн-амтнә демократин цуг орн-нутгудин үлгүр, цуг даджргддях болн лалгддях улст эврәннь хувдән эзн болсн күч-көлсчирин чилшго үүлгч аргь-эвиг үзүлджәнә.

СССР-н олн-амтнэ эдл-ахун делгрлтин долан джилэ зура, СССР-д болн цуг социалистическ орн-нутгудт социализм тосхлгьна күцлтс—социалистическ революц цивилизациг күүчдз уга кенә гидж мана өшәтрин худл келлгьг илдкж медүлджәнә. Униднь келхд зуг социализмин цуг обществин болн онц бийсин бәәдл-джиргьлин цуг халхсар уралан зүткьлгьн, олн-амтн орлцсн уралан йовлгьна джисән, материалнь производствин сүркә ик өслт, күч-көлсчирин бәәдл-джиргьлин бөдллт, наукин болн культурин үзгдәд уга цецлт эклнә. Зуг социалистическ революц Советск Союзд, ард хоцрсн, сургьуль-эрдмәрн т а т у орн-нутгас тууджлгч ахр болзгт цуг гражданмудин бәәдл-джиргьлин материалнь болн культурн кемджәг теткьлгьәр нарт делкәд түрүн ормд гархнь лавта күцәгдх төр өмнән тавсн — нүр йовгч индустриальн орн-нутгт хуврәх аргь учрасми.

Социализмин өшәтр, СССР-д болн олн-амтнә демократин орн-нутгудт социалистическ тосхлтин алдр ик диилврмүдиг эврәннь орн-нутгудин олн-амтнәс нуудж дардг аргьнь уга болхларн, эн диилврмүдиг юни аргьар болв чигн муурулхар, төвкнүн бәәлгьнә кергт аамшг үзүлджәх метәр терүг үзүлхәр седхәнә, терүгәрн тегәд күч-көлсчирин оньгиг капиталистическ системин му, дутудунд тусхаш угагьар седхәнә, капиталистическ системиг тедн «киитн дә» чаньгьалгьна: зер-зев икдүлгьнә болн газрин алык нег захднә дә өсклгьнә хаалгьар, эврәннь орн-нутгуд дунд реакци чаньгьалгьна хаалгьар харсдх авхар седхәнә.

Советск Союзин болн наадк социалистическ орн-нутгудин күцлтс талдан улст аамшг учрах бәәтхә, хәрнь нам төвкнүн бәәлгьнә болн олн-амтнә аамшг уга бәәлгьнә иткмджнь болджана.

6. Империалистическ ковар, зер-зев икдүлгьәр, кү алгч хамгин сүркә дәәнә аамшгәр хордагдсн өдгә цагин нарт делкән бәәдл Советск Союзин олн-амтнэ эдл-ахун делгрлтд долан джилэ зура төвкнүн бәәлгь хадгьлгьна болн батрулгьна күчтә тулгнь болджана.

Төвкнүн бәәлгьн — коммунистическ тосхлтин шин девснъгд тәвгдсн агьу ик төрмүд күцәлгьнд болн давулдж күцәлгьнд эрк биш кергтә таалнь болджана. Долан джилэ зура — Советск Союзд болн цуг нарт делкән социалистическ системд газадин орн-нутгудин газр орулдж авхдан, нарт делкәд чинвртә бәәдл-токтахдн, булагьач деермч дә өскхдән дурта обществин күчн чидл уга болв бәәх зөв угаг үзүлгч шин герчлгьн болджана.

(Цаарандкнь дарук номерт).

Редакторин дарун Б. Б. Дорджиев.

Редакция хайг: Хальмг АССР, Элст балгьсн, Ленинә проспект, 35. Телефонь: редакторин—2-63, ответсекретарин—1-66. партийн, селәнә эдл-ахун отделмүдин — 2-09, бичгүдин, культурин отделмүдин, бухгалтерин 1-62.